

Somogyi Zoltán
**Banánfa székely
kertben**

**(Markó Béla és a haiku –
az Út a hegyek közt című
kötet kapcsán)**

markó
béla
út
a
hegyek
közt
bookart

Többnyire leszeggett fejjel rohanva éljük az életet. Terhek nyomnak, gondok húznak. Fejünk elintézendők, mint bosszantó szúnyograj felhőjében. Lábunk aljasságok iszapjában cuppog. Erőnkét megfeszítve, ostorsimogatott ökörként csörtetünk, toronyiránt. Sebes ritmusú lépteink ringatásától hipnotizáltan mindig csak épp a lábunk elé nézünk. Soha az égre. Ráadásul a lendületünk közben egyre nő. Észre sem vesszük mikor és hogyan, de gyorsítunk. Hiszen ez egy verseny. A mellettünk küszködők mozgásának dinamikája bennünket is újabb erőbedobásra kényszerít. Lemaradni egyenlőnek tűnik a kudarccal, az elégtelenre abszolvált étellel. Csak hát az út a csúcson megtörik. Onnan már egyre meredekebb szögben lejt a halál döngkútja felé, amibe kivétel nélkül mind belecsúszunk majd.

Megéri hát lógó orral rohanni?

Igazából nem egyszerű életre vágyunk leginkább mindnyájan?

Lehet, hogy a boldogság nem valami elérendő dolog, hanem maga cél felé vezető út?

A XVII. század végén, élt Japánban egy ünnevelt és nagyra becsült költő, bizonyos Basó. Ő saját hírnevétől megcsömörlötten, spirituális kételyek közt őrlődve, a túlvilág fuvallatának legyintését érezve, szintén feltett magának hasonló kérdéseket. Számára a válasz a zen buddhizmus lett. Kiszállt a versenyből, lelassított. A vándor szemlélődő perspektíváját választotta a világ újrafelfedezéséhez. Felemelte a fejét, körbetekintett, és elkezdett látni. Körbегyalogolta Japán legnagyobb szigetének északi részét, és közben közvetlen közelről figyelte meg a természet és a táj legapróbb részleteit és mozzanatait. Élményeit versekbe öntötte, amihez

a haiku műfaját választotta. Költeményeit a letisztult fogalmazásmód, a megvilágító erejű, sűrű, mégis filigrán festőiség jellemzi. Verseit kötetbe rendezte, aminek a Keskeny út északra címet adta. Azt tartják erről a könyvről a japánok, akik közül szinte mindenki tud belőle pár verset kívülről, hogy mintha maga a felkelő nap országa papírra vetett lelke lenne.

Markó Béla haikukötete, az Út a hegyek közt, címével mintha Basó könyvét idézné. A hegyek közé vezető úton való haladás, mint minden vándorlás, egyben spirituális utazás is. Az élet mulandóságáról való elmélkedés, a bölcsesség keresése. Kutatás valami megnyugtató válaszáért; megnyugvás a szemlélődő, el-elmerengő keresgélés által.

Markó Béla a teret és az időt, amiben az utazás zajlik, kötetében egy kertbe, és egy évre szűkíti. A szűkítés szó talán nem is megfelelő, mert inkább összevonásról, valamiféle translációról van szó. Sőt, koncentrációról. Egy parfüm sem szűkített virágcsokor, hanem annak esszenciája. Így a kert az egész világ metaforájává változik, de sokkal több is annál. Nem csak egy háromdimenziós térkép, hanem egy sokrétegűen szemiotizált tér. Egyszerre szoba, katedrális, könyvtár, paradicsomkert, anatómiai modell, planetárium, csodák palotája, asztro- és atomfizikai törvényszerűségek demonstrációs makettje, a természet megindító drámáinak színpada, a mindenség enciklopédiája, és persze kimeríthetetlen tárháza a költői képeknek. Egy év, a négy egymást követő, egymásba alakuló évszak ciklikus változásai, a nagy körforgás adja a kötet időbeli keretét. Egy olyan keretet, ami paradox módon a végtelenséget hordozza magában, az örök megújulás ígérését. Születés, halál,

újjaszületés, ez a természet ritmusa. Ám a kicsit is elmélyült megfigyelő azt látja, hogy élet és halál mindig egyszerre van jelen a bioszférában. Az egyes élőlény élete röpke kaland, egy rövid fellángolás. Csak az önmagát megújító élet, az egyes létezők láncolata az, ami folytathatja örök küzdelmét, táncát, birkózását, ölelkezését az elmúlással. A halál átalakulás. Viszont ahhoz, hogy az élet új formában mutakozzon, a régiek végleg el kell pusztulnia.

Szinte közhelyes tények ezek, az irodalom örök témái. Mégis mindig nagy hatással vannak az emberre, amikor költői megfogalmazásban szembesül velük. Nagyon mélyen rezonál bennünk, elevenünkbe vág, ösztöneinkig megbirizgál a létünk múlandóságával való szembesülést.

A haiku azért alkalmas különösen az efféle témák feldolgozására, mert rövidsége folytán a dolgok lelkét, lényegét kell megragadnia. Vagyis inkább csak lefényképezi. Rápillant, pislog egyet, s már el is fordítja tekintetét.

Markó Béla kiváló formaérzéke közismert. Több kötete is tanúskodik róla, hogy kedvelt versformájának, a szonettnek, mestere.

A haiku is szigorúan kötött forma. Sőt, lényegét és értelmét épp a forma kényszere adja. Öt szótag, hét szótag, öt szótag. Ennyi a haiku üveggömbje, amibe egy egész univerzumot kell belecsiszolni. Ugyanakkor a haiku nagyon demokratikus műfaj is, hisz rövidsége miatt sokakat készített arra, hogy megpróbálkozzanak vele. A világhálón elképesztő mennyiségű amatőr költő által írt haikut lehet találni. A sok tréfás, vagy épp trágár költemény között szép számmal akadnak igazi gyöngyszemek is. Egy-egy remek haikut bárki képes megírni. Egy kötetnyi, egységes színvonalú, átgondoltan összeszerkesztett haikut létrehozni már embert próbáló feladat.

A haiku a látszat ellenére nehéz műfaj. Tizenhét szótagnyi lírai mondanivalót akárki össze tud gereblyézni. Eredeti gondolatokat, belülről feszítő érzelmi tartalmakat, a lélekben húrokat megpendítő külső eseményeket, revelatív felismeréseket tizenhét szótagba összesűrítve megfogalmazni, úgymond három kavicsá materializálni: erre csak igazi költők képesek.

A haiku az önfegyelemről, az önmeghaladásáról, a saját árnyékon való átlépésről, a gordiuszi csomó kibontásáról, az intellektuális győzelem ízéről, az önkorlátozáson belüli végtelen szabadság kéjéről is szól.

A haiku morzejelek rövid sorozata, párszavas üzenet a természettől. Vagy valami természetmögöttitől.

Markó Béla érzékeny receptorokkal figyel a kert rezdüléseit, jeladásait. Megvalósítja a figyelemnek azt a fokát, ami a létezésnek egy különleges, kitüntetett minőségéhez vezet. Ebben a létmódban egyszerre valósul meg a részvétel és a reflexió. A költő maga is eleme a kertnek, ugyanakkor a kert kivetülése a költőben

zajló eseményeknek. A megfigyelő jelenléte befolyásolja a megfigyelt esemény lefolyását. Attól, hogy egy ember nézi, a nézett dolog valahogy az ember tükrévé válik. Bármit figyelünk, önmagunkat is figyeljük.

A kötet versei meditatív attitűdből születtek, és az olvasóit is meditatív hangulatba emelik. Egy mester szentenciáit hallgató tanítványokká válnak. A mester halk szóval, kissé rejtelmesen, de derűvel oktat. A mondatai kibontását, kiegészítését, továbbgondolását, a hallgatóságára bízta. Nem ámulatba ejteni akar haikuinak egyszerű szépségével, kompakt letisztultságával, hanem csak a fantáziát törekszik izgalomba hozni.

A tavasz versei arra tanítanak, hogy a fakadás, zöldellés, növekedés, burjánzás, tombolás mellett az élet tele van apró halálokkal (Sötétedés előtt). Rámutatnak a tavaszi duzzadás és nedvbőség erotikusságára is (Szerlem; Kívánság). A változás sebességével, az alterálás két véglet között pedig mindig kíméletlenül gyors. Az élet pompája halálszerű állapotba kábít. A kert a cseresznyés tavaszban olyan gazdag, hogy szinte már zavaróan sok ihletet ad. Nehezíti a koncentrációt, gátolja a logikus gondolkodást (Használati útmutatás). A természetben az ember a mezoszint, ami összekapcsolja az ösztönök és biokémia uralta mikrovilágot a kozmikus, transzcendens makrovilággal. A kötet első szakaszának ez a központi témája (Lépcsők; Öröklét; Folytonosság; Ór szerkezet).

A tücskös nyár versei a mindenség folytonos transzformációiba engednek bepillantani. A távoli nagy, hatással van a közeli kicsire, és viszont (Távolság). Minden kis rész, ami a nagyot alkotja, kicsiben megismétli a nagy struktúráját. Az éves ciklus 365 nap ciklusából áll. Egy alma bolygó a gyümölcsfa csillagködében (Nyári bolygó). Nyáron több ugyan a fény, de így az árnyékok is hangsúlyosabbak. Nőnek, körbejárnak. A kontraszt szembeszökőbb. Az ellentétpárok között termékeny feszültség hídja ível (Penitencia). Az energia egyikből a másikba folyik, öregből fiatalba, egészből a részbe. A természet szüntelenül tevékeny, minden eleme állandó, hálózatos kapcsolatban van. A művelt elme asszociációs hálózata analógiák sorát találhatja, hogy segítségükkel érzékeltethesse erről a benyomásait (pl.: a Kis Herceg, vagy Münchhausen báró története). A nyár az érett, felnőtt, kevésbé rajongás-motivált szerlem szimbóluma. Az emberi testrészek, mint szerelmi alkatrészek, formailag kivetülve a természetben is ott vannak. A levél lehet nyelv, vagy tenyér, az egres bogója ujjbegy.

Az ős jelképe a táj fölé nyúló füstoszlop. Az árnyékok uralmának jogára. Egy sötét, kontúrtales kígyóalak, ami a földről az ég felé törekszik. Az elhamvadt élet áldozatát szállítja a mennyi szférák felé. A látványa készenlétebe helyezi, s az elmúlásra emlékezteti az embert, aki nem újulhat úgy meg, mint a természet (Lombhullás). A pók hiába ragasztja oda fonálával az ágakhoz a szilvát, körtét, a sorsát nem kerülheti el semmi. A kötet e szakaszának versei ködösebbek, mélabúsabbak.

Nyugtalanító érzésekről vallanak, de a szájban azért édes ízt hagynak. Az izgátság, a féktelen játékosság, ami tavasszal még korlátlanul kicsattanhatott, az őszben mindent figyelmetlenül letaroló, önpusztító gesztussá torzul (Szenvedély).

A tél az önvizsgálat és a tűnődések ideje (Sors; Megváltás; Magány). A kertből roncsstemetőt csinál (Téli rege). A költő a házba kényszerül. A versek esti jelenetek idejében léteznek (Esti ablak). Egyre rejtelmesebbek, nosztalgikusak. Szpekulálnak a dolgok rendjéről, amibe csak beletörödni lehet (Teljesség). Megjelenik a metanarratíva: hisz a számvetésnek része kell legyen a leltárkészítésbe fogás ténye maga is (Ars poetica). Aztán egyszer csak feltűnnek az új kezdet jelei is. Mert még a tél is elmúlik, a ciklikusság még a tetszhalálnak sem kegyelmez (Jelek; Feltámadás; Teremtés). Az élet körforgása könyörtelen úthenger.

Az Út a hegyek közt az ember életútját ábrázolja. Arról a természet nyakát ezüstéskerként körülbroncszózó ösvényről küld képeslapokat, amin haladva a világ hengeredik a talpunk alá. Mókuserék ez, tehát helyben járunk. Minden fordulat megismételteti velünk a leckét, a sorsunkat mutatja meg rövidítve. Azt tanítja: lassíts, szemlélj, fogadd be, élvezd.

Markó Béla átveszi és továbbítja az üzenetet. A kötet költői természetrajz. Lelassít, gondolkodásra, révedezésre, szemlélődésre készítet. Csendesíti az elmét.

Markó Béla maga vall arról a kötetben, hogy a haiku ikon, ablak a valóság mögötti, szakrális, teljesebb világra. Kitekintési pont elménk építményéből a környezetére. A látókör kítágítója. Friss levegő.

A haiku mag, amiben ott van egy egész növény ígérete, csak ki kell kelteni. 99 haikuból már egy kertre való élet nőhet ki. A kert pedig a rend diadala a káosz felett. Az ember berendezi a teret, a saját képére formálja. A kert az irányítás illúzióját kínálja. Az értelemét, ami biztonságot nyújt. Csak az tud boldog lenni, aki biztonságban érzi magát.

Az Út a hegyek közt biztonságot nyújt. Olyan, mint egy meditáció. Felütve elcsitítja a lélek háborgását. Hisz azt tanítja: bármi történjék is, véget ér majd. És aztán újra kezdődik.

Lássuk be, a haikunak sajátja valamiféle céltalanság, hiábavalóság is. Az önmagáért való szépség melankolikus, majdnem közönyös, könnyed rögzítése.

Markó Béla kötete azonban kicsit se spleenes. Legnagyobb érdeme épp az, hogy nemet mond a cinikus, blazírt, nihilista hozzáállásra. A költő nem tetszeleg a hideg profizmus pózában. Nem akarja megúszni a munkát, nem csapja össze, mint diák a matekleckét. Türelmesen, módszeresen, és igen, ki merem mondani, alázatosan szövegeti verseit. Nem toronyból deklamál. Kimegy a kertbe.

Persze furfangos ám. Nagyon is ésszel játszik. Tudja, mivel mehet biztosra. A mesterségbeli tudása felvértezi, félelem nélkül kalandozhat. Mellőzi a látványos akrobatikát, izzadság nélkül halad a keskeny úton. Súlypontja mélyen van, balansa stabil. Azt hiszem mosolyog.

S a haiku diadalt arat.

(Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2010.)